

ונראה שבאמת אין כאן כל קושיא, כי בתחילה סברנו שהנותן פרוטה לאשתו לקדשה לאחר גירושיה, הטעם שאינה מקודשת הוא מפני שמחוסרת גרושין, ואף על פי שבידו לגרשה, כל דבר שהוא מחוסר מעשה כדבר שלא בא לעולם הוא, ובנותן שתי פרוטות לפנויה, הואיל ועתה אינה מחוסרת גירושין — תופסין בה הקדושין שלאחר הגירושין, שהרי עכשיו בעולם היא. אבל עתה שאמרת כל שבידו לאו כמחוסר מעשה דמי אלא שגירושין וקידושין לאו בידו הוא, אם כן הכי נמי בנותן שתי פרוטות, ומדוע בזה פשוט לו שאינה מקודשת ובוזה מסופק. (עפ"י רמב"ן).

משמע מדברי הרמב"ן שלפי האמת אפשר ששני הדינים חכם אחד. אם כי באמת היו שני חכמים בשם זה; אחד רבי אושעיא רבה — בנו של רבי חמא (ע' ב"ב נט. ועוד). חי בדור ראשון לאמוראים בארץ ישראל, והיה תלמיד בר קפרא (מו"ק כד. כריתות ח). ורבי חייא (ירושלמי שבת ג, א). הוא היה ממסדרי הברייתא (ע' חולין קמא). ועוד חכם אחר בשם רב אושעיא שנוגד בבבל (ע' שבת יט: ועוד), והיה תלמיד לרב יהודה ורב הונא (ע' ב"מ מג: בכורות לו:), ולבסוף עלה לארץ ישראל עם אחיו רב חנניא, ונסמכו שם (ע' ירושלמי סנהדרין א, ב. וע"ע בבלי שם יד.). עפ"י אנציקלופדיה לחכמי התלמוד והגאונים' לר"מ מרגליות.

'מאי משמע דהאי אגם לישנא דבוצלנא הוא, אמר רבי אלעזר, דאמר קרא הלכך כאגמון ראשו' — פירושו: המלה 'אגם' יש לה שתי משמעויות: מקוה מים. וגם שם הצמח הגדל ליד המים הקרוי 'אגמון' [או שמא הוא כינוי לכלל הצמחיה שבאותו מקום — ע' לשון רש"י להלן עב. ד"ה עד]. וכן מצינו שהשתמשו במובן זה במסכת שבת (יא.). 'אם יהיו כל הימים — דיו, ואגמים — קולמסים'. (כ"נ פשוט. גם אגם — חילוף אותיות גמא).
[רבי אלעזר לשיטתו שפירש (בשבת נד:)] 'אין העגל יוצא בגימון'; 'גימון' — לשון של דבר כפוף, מדכתיב הלכך כאגמון ראשו. (הגהות הרד"ל)].

'אמר אביי, רבי אליעזר בן יעקב ורבי מאיר כולו סבירא להו...' — ע' במצוין לעיל מה: אודות דרכו של אביי להעמיד דברי חכמים בשיטה אחת.

דף סג

'רבי דתניא... רבי אומר בלוקח עבד...' — ואף על פי שלדעת רבי אדם מקנה דבר שלא בא לעולם, סתם רבי את משנתנו כדעה החולקת. ומצינו כמה וכמה סתמי משניות דלא כרבי. ע' ביצה ריש דף יג (לפרש"י שם); נזיר מח. סוטה לב. 'עלו לראש הר גריזים' — ודלא כרבי (בברייתא לו:). שעמדו למטה; משנה ריש סנהדרין (ע"ש בברייתא ג:); שבועות ג ותורא"ש שם. וע' גם בספר הכריתות ובשו"ת מהרי"ק קפא סד"ה ואם. [יתרה מזו מצינו (בב"ק רפ"י) שרבא פרש סתם משנה כשיטת רבי אושעיא, בניגוד לפירושו של רבי שפירשה לבנו. והטעם בזה, כי המשניות כלשונם קדמו לעריכתו של רבי].

'לכשאקחך הרי עצמך קנוי לך מעכשיו' — שיטת התוספות (כאן וביבמות צג ובב"מ טז) שאמירת 'מעכשיו' מועילה שהקנין יחול לאחר זמן גם אם באותה שעה נקרע או נאבד שטר הקנין, כי גם בדבר שבא לעולם, אם עושה קנין שיחול 'לאחר שלשים יום' ובאותה שעה אין השטר קיים — לא קנה. וכן בקניני חליפין וחזקה ומשיכה — בעת חלות הקנין כבר כלתה קנינו. [מלבד בקנין כסף

ובקידושי כסף, גם אם נתאלו המעות — קנה, מפני שהחוב הנוצר מקבלת הכסף עדיין קיים].
ואולם לענין חזרה, שיטת התוס' שכל עוד לא לקח את השדה, יכול לחזור, ואף על פי שכתב
'מעכשיו'.

ושיטת הרמב"ן הפוכה; אמירת 'מעכשיו' מועילה לענין זה שלא יוכל לחזור בו מעתה [עכ"פ בדבר
שנמצא בעולם אלא שאינו ברשותו. עריטב"א]. ומאידך אם נתקרקע השטר אין מועיל, שהרי הקנין
חל רק באותה שעה שנראה לכך ולא עכשיו, ובאותה שעה אין השטר בידו.
ושיטת הרשב"א ועוד, שאמירת 'מעכשיו' מועילה הן לענין חזרה והן לענין שיועיל הקנין אפילו
נתקרקע השטר וכד'.

ובאור שיטתו, כתב הגרשש"ק (במערכת הקנינים; שערי ישר ה, כב; חדושי הגרשש"ק — נדרים כב, גטין ג),
לפי שמעשה הקנין נעשה בשלמות, אלא שחלותו מעוכבת מלחול, מפני המציאות, שעדיין החפץ
אינו בעולם או אינו ברשותו לחול עליו הקנין. וכל שהמעשה נגמר, שוב אין שייכת חזרה [וגם אין
חסרון של 'כלתה קנינו'], שכבר אינו 'דיבור' בעלמא אלא מעשה, ולא אתי דיבור ומבטל מעשה.
לא כן כשעושה קנין 'לאחר שלשים' בדבר הנמצא ברשותו, אי אפשר להפריד את חלות הקנין מן
המעשה באופן שרירותי, ובהכרח המעשה מעיקרא אינו נעשה אלא על הזמן העתידי, לאחר ל'.
[וגם להרמב"ן שנקט שיש חסרון דכלתה-קנינו אפילו ב'מעכשיו', כי מכל מקום אי אפשר לקנין
לחול מעכשיו, מכל מקום סובר שבאמירת 'מעכשיו' נחשב כנעשה 'מעשה' ולכך אי אפשר לחזור
בו. והוא הדין לדידן, בדבר שבידו שאנו נוקטים שאין בזה חסרון ד'דבר שלא בא לעולם', מ"מ
כיון שאי אפשר לחול עתה שאין החפץ אצלו, אם נתקרקע השטר לא מועיל, דכלתה קנינו, ואעפ"כ
אם אמר מעכשיו שוב אין יכול לחזור בו. עפ"י חדושי ר' שלמה היימן — גטין סי' ז].

ע"ע בענין זה: שער המלך — מכירה כב, ה; חזון איש אה"ע עא, כו; חדושי הגר"ח על הש"ס — בדין גירושין על תנאי;
חדושי הגרנ"ט ('השלם' עב); שיעורי ר"ש רוזנבסקי — קדושין יז: אות רסב וגטין ט: אות קמה; בית ישי לה; סא, א;
סג; קג — בד"ה וע"ש, ואילך. וראה עוד במצוין לעיל סב.

'האומר לאשה: הרי את מקודשת לי על מנת שאדבר עליך לשלטון ואעשה עמך כפועל —
דבר עליה לשלטון ועשה עמה כפועל, מקודשת. ואם לאו אינה מקודשת' — ואם תאמר מה
חידוש משמיענו בכך? יש לומר, לדייק דוקא ב'על מנת', אבל אם מקדש ב'שכר שאדבר עליך' וכו'
— אינה מקודשת, כמו שאמרו בגמרא. (וכן פירש רש"י בגמרא).
אי נמי משמיענו שאינה יכולה לומר, לדבר זה ולמלאכה זו לא הייתי חפצה. (תורא"ש)

'והוא שנתן לה שוה פרוטה. ובשכר לא... האי תנא ברא סבר אינה לשכירות אלא לבסוף...'
— אבל לתנא דמתניתין ישנה לשכירות מתחילה ועד סוף, הלכך אינה מקודשת, משום ש'אדבר
עליך לשלטון ואעשה עמך כפועל' משמע בגמר הפעולה, וכבר נעשה ראשון ראשון מלוה (תורא"ש).
ואולם הרי"ד כתב שאם קידשה ממש באמירתו 'הרי את מקודשת בשכר שאדבר עליך לשלטון' —
מקודשת אפילו למ"ד ישנה לשכירות מתחילה ועד סוף, שהרי כל שוה פרוטה ופרוטה שמקבלת,
קיבלתם בתורת קדושין ולא בתורת מלוה, אבל כאן מדובר שאמירתו המוקדמת אינה אלא שידוכין,
שעתידי לקדשה בשכר זה, ולבסוף חזר ואמר לה הרי את מקודשת לי בשכר שדברתי ושעשיתי,
הלכך אינה מקודשת למ"ד ישנה לשכירות מתחילה ועד סוף.
ע"ע במובא לעיל מה מדברי האחרונים.

יש מהאחרונים שרצו לחדש (מתנה אפרים — הל' שכירות; עצמות יוסף לעיל נד), שאין אומרים 'ישנה לשכירות מתחילה ועד סוף' אלא במלאכה מתמשכת, שכל חלק וחלק ממנה השוה פרוטה, שנגמר, נתחייב בו הבעלים, ונעשה אצלו כמלוה, אבל מלאכה שכל הנאתה באה בגמר פעולתה, כגון דיבור לשלטון עבדו — הכל מודים שאינה אלא לבסוף. אולם מדברי רש"י בסוגיתנו (בד"ה והוא) משמע שאף בכגון זה אומרים 'ישנה לשכירות...!'. וכן יש להוכיח מסוגית הגמרא עצמה. (עפ"י שער המלך אישות פ"ה סוף הלכה כ).

(ע"ב) 'אימא סיפא: מת הבן, מלמדין את האב לומר שאינו רוצה, אמאי, והא שתיק' — כי אין לפרש שעדיין לא שמע, ומלמדין אותו למחות תיכף כשישמע — שאם כן היה לו לתנא להשמיענו זאת ולפרש 'מלמדין אותו שיאמר תיכף לשמיעתו איני רוצה'. ומסתימת הדברים משמע שמדובר גם לאחר שכבר שמע (עפ"י תו"י ורא"ש. וע' רמב"ן וריטב"א; קרבן נתנאל).

'אלא אמר לה על מנת שלא ימחה אבא, רישא בחד טעמא ומציעתא וסיפא בחד טעמא?!' — רש"י פרש שאי אפשר להעמיד הרישא ב'על מנת שלא ימחה', כי אז גם אם היה רוצה בפירוש, אין הקידושין ודאיין, שהרי כל ימיו יכול למחות ולבטלן, 'שכל תנאי שהוא במעשה ולא נקבע לו זמן, כל זמן שיתקיים אותו מעשה — נתקיים התנאי' (לשון הר"ן). פירוש נוסף מובא ברא"ש, שאם הכוונה במשנה 'על מנת שירצה' — על מנת שלא ימחה, ממילא גם המשך הדברים חייב להתפרש כן, ואם כן 'רצה האב' היינו שלא ימחה, וזה הלא אי אפשר שהרי יכול עדיין למחות. לפי פירוש זה, אם אכן אמר במפורש שרוצה, יתכן שאינו יכול למחות. (ולדעת הריטב"א, וכן פירש הכס"מ (אישות ז, א) בדעת הרמב"ם, אפילו לא פירש שרוצה אלא כל שלא מחה בשעת שמיעתו או כל זמן שעוסקים באותו ענין — מקודשת. וע' טוש"ע ושאר פוסקים — אה"ע לח).

'רב יוסף בר אמי אמר: לעולם חד טעמא הוא, ומאי על מנת שירצה אבא — ע"מ שלא ימחה' — נחלקו הראשונים האם הכוונה להעמיד את המשנה באופן שאמר בפירוש 'שלא ימחה' (רשב"א), או שמא רב יוסף מפרש את משמעות המלים 'ע"מ שירצה' — שלא ימחה. (רמב"ן וראב"ד — אישות ז, א. וכע"ז בריטב"א. וע"ע בלח"מ ובשעה"מ).

'אמר רב נאמן ליתן גט ואין נאמן לכנוס... רב אסי אמר אף נאמן לכנוס...' — מה שהאמינו כאן לעד אחד, והלא אין דבר שבערוה פחות משנים? — לפי שאינו בא להוציאה מחזקתה, אלא להעמידה בחזקתה הוא בא, שהרי היא מוחזקת כמקודשת, ואינו אלא מגלה שנתקדשה לו (עפ"י הר"ן. וע' פני יהושע ובית מאיר). ואפילו לפי השיטות הסוברות שעד אחד אינו נאמן בדבר שבערוה, גם כשאינו מתנגד לחזקה — זהו דוקא בעדות גמורה שבאה להכריע את הספק, אבל כאן נידון הדבר כגילוי מילתא בלבד, לברר את המצב הידוע לנו. (עפ"י בית הלוי ח"ב לו. וע"ע מתנה אפרים — עדות, יא; שיעורי הגר"ש רוזנבסקי — ריש גיטין, וביוס"ד שם).

בסגנון אחר: כיון שאין כאן שאלה אם היא מקודשת אם לאו, אלא היא ודאי מקודשת והשאלה היא רק למי, אין זו נחשבת כעדות על דבר-שבערוה, שהרי ודאי יש כאן 'דבר-שבערוה' והעדות אינה

אלא כשאר עדויות על איסורין שנאמן בהן עד אחד. (זכר יצחק עג, ב). וע"ע במובא לעיל מג. על מה שאמרו 'לאו כל כמינך דאסרת...'

'מהו לסקול על ידו? רב אמר אין סוקלין...' — הפני-יהושע הקשה מכאן על שיטת הרמב"ם (סנהדרין טז, ו) שהאיסור יחזק על פי עד אחד אף לענין מלקות; כגון עד אחד מעיד על חתיכה שהיא חתיכת חלב, והחזק הדבר על פיו כאיסור, ובא אחד ואכלו — לוקה. והרי כאן בגמרא מבואר שעדותו של העד מוגבלת, ואין מענישין על ידו [שהרי בהכרח מדובר לאחר שהחזק הדבר על פי העדות].

ותרצו האחרונים בדרכים שונות; יש מחלקים בסוגי העונש, מלקות או מיתה; ויש מחלקים במידת המוחזקות שנוצרה על פי העדות; ועוד תרצו בדרכים נוספות. ע' בספר המקנה כאן; מחנה אפרים עדות י; שער המלך סנהדרין טז, ו; שב שמעתתא ו, יב; שו"ת אחיעזר ח"א ו, ו (וע"ע שם בענין זה בח"ד סימן פד — תשובה שנשלחה להגרא"מ שך שליט"א, ונדפסה עם תשובה בצדה, בסוף ספר 'אבי עזרי' — נשים קדושה); שערי ישר ו, יג; חדושי הגר"ר בענגיס ח"ב סו"י כו. ובתוס' הרי"ד כתב שאם אכן הוחזקה על פי אביה — סוקלים. וכאן מדובר כשלא הוחזק.

דף טז

'מאי שנא רישא ומאי שנא סיפא... והרי בידו להשיאה לחלל...' — מרש"י משמע (וכן פרש בתור"י הוקן) שהשאלה הראשונה מתייחסת לכל המשנה, על החילוק שבין גדולה וקטנה ובין קדושין וגירושין לשביה. ותרצו שבקטנה — בידו הדבר, לא כן בקידושי בוגרת ובעדות שביה. ושאלו על שביה, הלא בידו לפסלה מתרומה על ידי שמקדשה לפסולין. (פשוט)

'רישא בדיה' — ואף על פי שאין בידו לגרשה, מכל מקום בידו לפוסלה לכהן, שהרי כשמקדשה היא נאסרת על כל העולם, ואם יגרשנה בעלה נאסרת לכהן. מה תאמר, שמא ימות בעלה ומותרת לכהן — לכולי האי אין חוששים לבטל נאמנותו של אב (רשב"א).

'והרי בידו להשיאה לממזר...' — הגם שאסור לו לעשות כן (ע' אילת השחר על גדר איסור האב לקדש או להשיא את בתו לפסולין) — נחשב הדבר ל'בידו', כיון שאם עבר ועשה כן, חלו הנישואין. ואף על פי שודאי אי אפשר לכפותה להיבעל לאסור לה, אדרבה, בית דין יכפו להוציאה, אעפ"כ כיון שחלו הנישואין בכניסתה לחופה, הרי היא מוחזקת כפסולה. (ע' חזון איש אה"ע מט, יג. וע' אבני מילואים ז, ג, ובחידושי ר' מאיר שמחה. וע' בשער המלך (איסור"ב יח, כד) שנו"ב בסוגיתנו מכמה צדדים וצדי צדדים).

'אלא אמר רב אשי: רישא רחמנא הימניה, כרב הונא... בנישואין הימניה רחמנא לאב, בשבוייה לא הימניה' — יש לשאול, מנין שנאמן האב לענין גירושין (שאינן סברא לדון בענין זה מצד הקש יציאה להויה)?

וכתבו הר"ן והריטב"א שאכן אינו נאמן אלא בתוך כדי דיבור ל'קדשתיה', אך לאחר שהחזק הדבר על פיו, שוב אינו נאמן לומר שנתגרשה (וכן נפסק בשלחן ערוך אה"ע לו, כה). ומשמע לכאורה שנאמנותו